

Kitap Kritiđi / Book Rewive

<https://doi.org/10.46231/sufiyye.1014999>

Gönderilme Tarihi: 26 Ekim 2021

Kabul Tarihi: 24 Aralık 2021

Sufiyye

Aralık 2021/Sayı: 11

December 2021/Issue: 11

Müesses-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran, 1386, 368 sayfa,
ISBN: 964-00-1068-5

Maârifî ve Nakd ve Tahlîl-i Şurûh-i Mesnevî: Şurûh-i Farsî ve Mevcûd der Îrân

*Introduction, Criticism And Analysis Of Mathnawi Commentaries:
Persian Commentaries And Those Found In Iran*

Arş. Gör. Dr.

Çetin KASKA

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

orcid.org/0000-0002-1168-5522

cetinkaska@hotmail.com

Öz

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si muhtevası ve tesiri bakımından Türk ve dünya edebiyatında seçkin bir yere sahiptir. Hicri sekizinci yüzyıldan günümüze kadar *Mesnevî*'ye birçok şerh yazılmıştır. Bu şerhlerin yazımı Anadolu'da başlayıp İran, Hindistan, Avrupa, Suriye ve Mısır'a kadar uzanmıştır. *Mesnevî* şerhleri sayesinde Mevlânâ'nın düşüncesi birçok insana ulaşmıştır. *Mesnevî* Farsça yazıldığı için şerhlerin çoğu Farsça yazılmıştır. Hindistan ve Anadolu'da bazı şârihler de şerhlerini Farsça kaleme almıştır. Bu çalışmada Rızâ Şecerî'nin "Mesnevî Şerhlerinin Tanıtımı, Eleştirisi ve Tahlili: Farsça Şerhler ve İran'da Bulunanlar" adlı eseri ele alınacak ve bu eserde geçen Farsça *Mesnevî* şerhleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, Şerh, Farsça, Rızâ Şecerî.

Abstract

Mathnawî of Mawlânâ has an outstanding place in both Turkish and world literatures in terms of its content and influence. Many commentaries have been written for Mathnawî from the eighth century to the present day. The writing of these commentaries started in Anatolia and extended to Iran, India, Europe, Syria, and Egypt. Thanks to Mathnawî commentaries, thoughts and ideas of Mawlânâ have reached many people. Since Mathnawî was written in Persian, most of the commentaries were written in Persian. Some commentators in India and Anatolia also wrote their comments in Persian. In this study, work of Rezâ Shecerî titled "Introduction, Criticism and Analysis of Mathnawî Commentaries: Persian Commentaries And Those Found In Iran" will be discussed and will be given brief information about Persian Mathnawî commentaries in this work.

Keywords: Mawlana, Mathnawî, Commentary, Persian, Rezâ Shecerî

Hicri sekizinci yüzyıldan günümüze kadar Mevlânâ *Mesnevî*'sine birçok şerh yazılmıştır. *Mesnevî* Farsça yazıldığı için şerhlerin çoğu Farsça yazılmıştır. Rızâ Şecerî kaleme aldığı “*Mesnevî Şerhlerinin Tanıtımı, Eleştirisi ve Tahlili: Farsça Şerhler ve İran’da Bulunanlar*” adlı eserinde Türkiye, İran ve Hindistan’da yazılan altmıştan fazla Farsça *Mesnevî* şerhi hakkında detaylı bilgi vermiştir. Bu şerhlerin bazıları *Mesnevî*’nin bütün beyitlerine, bazıları ilk 18 beyite, bazıları da muhtelif defter ve hikâyelere yazılmıştır. Şecerî tarafından 1379 yılında Terbîyet Muderris Üniversitesi’nde sunulan doktora tezinin kitaplaşmış hali olan bu eser içindekiler, önsöz, giriş, sonuç, bibliyografya ile birlikte iki ana bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümünde Şecerî ilk *Mesnevî* şerhinden başlayıp Abdülhüseyin Zerrînkûb’un *Mesnevî* şerhine kadarki şerhlere değinmiştir. İkinci bölümdeyse ilk bölümde zikredilen bazı şerhler daha detaylı ele alınmış ve bunların tenkit ve tahlili yapılmıştır. Halen Kâşân Üniversitesi Fars dili ve edebiyatı bölümünde görev yapan Şecerî, *Mesnevî* üzerine çok sayıda makale yazmıştır. Şecerî eserinin ilk bölümünde (26-30) ilk Farsça *Mesnevî* şerhinin hicri sekizinci yüzyılda Ahmed-i Rûmî tarafından yazıldığını ifade etmiştir. Daha sonra bazı muhakkiklere göre *Mesnevî*’nin ilk şârihinin Mevlânâ’nın kendisi olduğunu, hatta Mevlânâ’nın talebelerine ders sırasında *Mesnevî*’nin zor beyitlerini açıkladığını, *Fîhi Mâ Fîh*, *Gazelîyyât-i Şems* ve diğer eserlerini *Mesnevî*’nin anlaşılması için kaleme aldığını zikretmiştir. Şecerî, Mevlânâ’dan sonra *Mesnevî*’yi şerh eden kişinin Sultan Veled olduğunu söylemiştir (26-34).

Müellif, İran’da Mevlânâ ve şiirlerine özellikle hicri dokuzuncu yüzyılda ilgi gösterildiğini, bu yüzyılda *Mesnevî*’ye yazılan *Künûzü’l-hakâ’ik* ile *Cevâhirü’l-Esrâr ve Zevâhirü’l-Envâr* gibi şerhlerin Kemâleddîn-i Hârizmî tarafından kaleme alındığını belirtmiştir. Bu şerhlerden ilki manzum, ikincisi mensur olarak yazılmıştır. Şecerî, Kemâleddîn’den sonra hicri dokuzuncu yüzyılda Şâh Dâî, Ya’kûb-i Çerhî, Abdurrahman-i Câmî, Esîr-i Lâhîcî, Mussanifek ve Vâiz-i Kâşîfî gibi kişilerin *Mesnevî*’ye Farsça şerhler yazdıklarını söylemiştir. Şecerî eserinin ilk bölümünde İran, Türkiye ve Hindistan’da yazılan *Mesnevî* şerhlerine kısaca değinmiştir (31-35, 35-37, 84-86, 88, 106-108).

Müellif ilk bölümde hicri dokuzuncu yüzyıldan hicri on üçüncü yüzyıla kadar siyasî tutuculuk, Safevî hükümetinin Şîliği desteklemesi, muhaliflere güçlük çıkarması, tasavvuf ehli sünûnlere eziyet etmesi gibi

sebeplerden dolayı İran'da çok az *Mesnevî* şerhi yazıldığını söylemiştir. Şecerî bu dönemde Çiştîyye, Nakşibendiyye ve Kâdiriyye fırkalarına bağlı mutasavvıfların İran'ı terk edip Hindistan, Sind ve Afganistan'a gittiklerini ve *Mesnevî*'ye o topraklarda önemli şerhler yazdıklarını ifade etmiştir (30-41). Eserde baskıya rağmen Safevî döneminde Mollâ Muhammed Sâlih-i Kazvînî, Kutbeddin Muhammed Lâhîcî-i Eşkûrî, Hac Molla Muhammed Ali Nûrî, Mîrzâ Hasan b. Muhammed Sâdik Hân, Hâc Mollâ Hâdî-i Sebzevârî gibi kimselerin *Mesnevî*'ye birer şerh yazdıkları belirtilmiştir. Safevîlerden sonra Bediüzzamân Fîrûzânfer, Muhammed Takî Ca'ferî, Celâleddîn-i Humâî, Muhammed İsti'lâmî ve Abdülhüseyin Zerrînkûb gibi kimselerin de *Mesnevî*'ye önemli şerhler kaleme aldıkları beyan edilmiştir (30-41).

Şecerî'nin eserinden hareketle (41-81) Farsça yazılan *Mesnevî* şerhlerinin bazısı manzum bazısı da mensur olarak yazılmıştır. İlk *Mesnevî* manzum şerhi Kemâleddîn-i Hârizmî'ye ait olan *Kunûzü'l-hakâik*'tir. Abdurrahman-i Câmî manzum şerh yazar ikinci kişidir. Üçüncü kişi ise 600 beyitten oluşan *Gülşen-i Tevhîd*'i yazan Şâhidî'dir. İlk mensur *Mesnevî* şerhi Ahmed-i Rûmî'ye ait olan *Dekâ'iku'l-hakâik*'tir. İkincisi ise Kemâleddîn-i Hârizmî'nin kaleme aldığı *Cevâhirü'l-Esrâr*'dır. Daha sonra Şâh Dâî, Sürûrî ve daha birçok kimse *Mesnevî*'ye mensur şerhler yazmıştır. *Mesnevî*'nin kâmil şerhlerinde anlaşılması zor beyitler açıklanmış ve anlaşılması kolay beyitler mensur olarak izah edilmiştir. Kâmil şerhler muhtasar şerhlere göre daha azdır. Müellife göre bazı şârihler *Mesnevî*'nin anlaşılması zor kelâmî, felsefî, irfânî, fikhî ve Arabî rumuzlar içeren sorunlu beyitlerini şerh etmişlerdir. Bu doğrultuda bazıları zevklerine, maksatlarına, muhataplarının seviyesine göre seçkiler oluşturup onları şerh etmiş, bazıları geçmişten günümüze kadar birçok muhatapı etkileyen hikâyeleri şerh etmiş, bazıları güçleri yetmediği için sadece birkaç defteri şerh etmiş, bazıları da *Mesnevî*'nin altı defterinin hülâsası olan, Mevlânâ'nın yazıp Hüsâmeddin Çelebi'ye verdiği dîbâcede yer alan on sekiz beyti şerh etmiştir (41-81). Şecerî eserinde bulduğu altmış dört Farsça *Mesnevî* şerhi hakkında önemli bilgiler vermiştir (82-115, 119-354). Aşağıda bu Farsça *Mesnevî* şerhleri ve nitelikleri kısaca ifade edilmiştir:

1-Dekâ'iku'l-hakâik: Ahmed-i Rûmî'ye ait olan bu eser Mevlânâ'nın vefatından kırk sekiz yıl sonra kaleme alınmıştır. 720'de yazılan bu eser *Mesnevî*'ye yazılan en eski şerhtir.

2- Künûzü'l-hakâ'ik fî rumûzi'd-dekâyık: Kemâleddin-i Hârizmî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'ye yazılan ilk manzum şerhtir. Kemâleddin, *Mesnevî*'nin ilk üç defterinin şerhinden oluşan *Cevâhirü'l-Esrâr ve Zevâhirü'l-Envâr* adlı mensur bir şerh daha yazmıştır.

3-Risâle-i Neynâme: Mevlânâ Ya'kûb-i Çerhî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin dibâcesindeki ilk on sekiz beyit ile bazı kıssaların şerhinden oluşmaktadır.

4-Risâle-i Neynâme: Abdurrahman-i Câmî'ye ait olan bu eserde *Mesnevî*'nin dibâcesindeki iki beyit manzum-mensur olarak şerh edilmiştir.

5-Şerh-i Mesnevî-i Musannifek: Musannifek'e ait olan bu eserde *Mesnevî*'nin ilk yedi beyti ayrıntılı bir şekilde dokuz ana başlık adı altında şerh edilmiştir.

6-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Bu şerh Şâh Dâî-i Şîrâzî'ye ait olup, hicri dokuzuncu yüzyılda yazılmış ve *Mesnevî*'deki vahdet-i vücûd hakkındaki beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

7-Şerh-i Ebyât ez Mesnevî: Şemseddin Muhammed Esîr-i Lâhîcî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin şu iki beytinin şerhinden oluşmaktadır:

چون بی رنگی اسپر رنگ شد* موسی ای با موسی ای در جنگ شد
چون به بی رنگی رسی کان داشتی* موسی وفرعون دارنداشتی

8-Kâşifü'l-Esrâr ve Matla'u'l-Envâr: Hasan-i Zarîfî'ye ait olan bu şerh, *Mesnevî*'nin 143 beytinin şerhinden oluşmaktadır.

9-Lübb-i Lübbâ-i Ma'nevî: Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'den alınmış seçme beyitlerden oluşmaktadır.

10-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Vâiz-i Buhârâî'ye ait olan bu şerh sadece *Mesnevî*'nin ilk defterinden oluşmaktadır. Müellif eseri Şâh Dâî'den etkilenerek yazmıştır.

12-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: İdrîs-i Bitlisî'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi Sultan Süleyman adına yazılmıştır.

13-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Sâbûnî adıyla meşhur olan Abdülvehhâb b. Celâleddîn-i Hemedânî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin sadece ilk on sekiz beytinin şerhinden oluşmaktadır.

14-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Bu *Mesnevî* şerhi hicri on birinci yüzyılda Hindistan'da yaşayan Mîr Muhammed Nûrullâh-i Ahrârî'ye aittir. Şârih gençliğinde *Mesnevî* okumuş ve öğrendiklerini kaleme almıştır. Bu şerh gençliğinde aldığı notların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.

15-Fethu'l-Mesnevî: Bu *Mesnevî* şerhini Şâh Feth Muhammed b. İsa Cendâllâh-i Burhânîpûr yazmıştır. Müellif eserinin adını ismine binaen *Fethu'l-Mesnevî* koymuştur.

16-Şerh-i Beytî ez Mesnevî: Bu şerhi Mîrdâmâd'ın talebesi Kutbeddîn Muhammed b. Şeyh Ali Şerîf Lâhîcî-i Eşkûrî yazmıştır. Eser *Mesnevî*'nin aşağıdaki beytinin şerhinden oluşmaktadır:

هر که بالا تر رود ابله تر است* استخوان او بتر خواهد شکست

17-Şerh-i Mesnevî: Ebû'l-Me'âlî-i Lâhorî'ye ait olan bu şerhte *Mesnevî*'nin bazı anlaşılması zor beyitleri şerh edilmiştir. Şârih eserini 1058'de yazmıştır.

18-Şerh-i Beytî ez Mesnevî: Bu *Mesnevî* şerhi Alî b. Şeyh Fazlullâh-i Gîlânî'ye ait olup, aşağıdaki beytin şerhinden oluşmaktadır:

کورکورانه مرو در کربلا* تا نیفتی چون حسین اندر بلا

19-Şerh-i Mesnevî: Bu *Mesnevî* şerhini Mîrzâ Hasan b. Muhammed Sâdik Hân yazmıştır. Eser hicri on birinci yüzyılda I. Şâh Abbâs döneminde kaleme alınmıştır.

20-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Bu *Mesnevî* şerhini Şâh Fakîrullâh b. Abdurrahman Şikârpûr-i Sindî yazmıştır. Şârih bu eseri hicri on ikinci yüzyılda kaleme almıştır.

21-Esrâr-i Mesnevî ve Envâr-i Ma'nevî: Bu *Mesnevî* şerhi Abdullâh Hîşegî-i Kasûrî'ye aittir. Eser *Esrâr-nâme* adıyla da yâd edilmiştir. Eser muhtemelen 1096-1105 tarihleri arasında yazılmıştır.

22-Hall-i Mesnevî: Bu *Mesnevî* şerhi Sâbit adıyla tanınan Muhammed Efdal-i İlahâbâdî'ye aittir. Sâbit bu şerhi 1104'te yazmıştır. Sâbit'in şerhi aşağıdaki beyitle başlamaktadır:

خدا را شکر کز لطف قوی* داد تو فایم به حل مثنوی

23-Mugnâ: Muhammed Âbid bu *Mesnevî* şerhini 1100'de yazmaya başlamış, *Letâifü'l-Ma'nevî* ve *Cevâhirü'l-esrâr* adlı şerhlerden istifade etmiştir.

24-Şerh-i Mesnevî: Şükrüllâh Hân Hânsâr'a ait olan bu şerh, *Mesnevî*'nin bazı anlaşılması zor beyitlerinin şerhinden oluşmaktadır. Eser Âkıl Hân-i Râzî'nin isteği üzerine yazılmıştır.

25-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Abdullâh-i Mûltânî'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi Muhammed Şâh zamanında 1138'de yazılmıştır.

26-Hayâtü'l-Meânî: Mollâ Ceyûn-i Seyâlkûtî'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi Evrengzîb zamanında manzum olarak yazılmıştır.

27-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Bu *Mesnevî* şerhi Şâh Behlûl-i Buhârî'ye aittir. Behlûl, Hindistan yarımadası yazar ve şârihlerindendir.

28-Murâdü'l-Mesnevî: Alî b. Abdülazîz-i Buhârî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin dördüncü defterinin şerhinden oluşmaktadır.

29-Hall-i Mesnevî-i Ma'nevî: İmâm Abdülazîz Mollâ Hudâdâd'a ait olan bu şerh *Mesnevî*'nin bazı anlaşılması zor beyitlerinin şerhinden oluşmaktadır.

30-Mahzenü'l-Esrâr: Abdülganî b. İsmail-i Nâblisî'ye ait olan bu şerh *Mesnevî*'nin dibâcesinde yer alan on sekiz beytin şerhinden oluşmaktadır.

31-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Bu eser Dervîş adıyla meşhur olan Muhammed Zâhid'e ait olup *Mesnevî*'nin ikinci ve üçüncü defterlerinin şerhinden oluşmaktadır.

32-Metn ve Şerh-i Mesnevî: Hâcî İmdâdüllâh Muhâcir-i Mekkî'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi mufassal bir haşiyedir.

33-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Hâmid b. Mollâ Alî-i Bisârânî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin ilk beş defterinin şerhinden oluşmaktadır.

34-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Mollâ Muhammed Alî-i Nûrî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'deki 125 beyite karşılık olarak söylenen 725 beyitten oluşmaktadır.

35-Def-i Şubehât: Diyâram'a ait olan bu şerhte bazı şahısların *Mesnevî* hakkındaki şüpheleri izale edilmiştir.

36-Şerh-i Mesnevî: Vekâr adındaki bir şârihe ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin altı defterine yazılan üç ciltlik bir şerhtir.

37-Şerh-i Beytîn-i Mesnevî: Dervîş Muhammed Kâdrî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin başında yer alan iki beytin şerhinden oluşmaktadır.

38- Kitâbü'l-Ma'ârif fî Şerhi Mesnevî-i Şerîf: Abdurrahman Hâlis Tâlebânî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin manzum tercümesinden oluşmaktadır.

39-Miftâhü'l-Meânî: Abdülmiftâh Hüseyin Asgarî'ya ait olan bu şerh *Mesnevî*'ye yazılan bir haşiyedir.

40-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Serdâr Mihrdil Hân'a ait bu eser, *Mesnevî*'nin ilk defterinin bir bölümüne yazılan manzum bir şerhtir.

41-Şerh-i Beytî ez Mesnevî: Seyyid Sadrüddîn Kâşifî-i Dozfûlî'ye ait olan bu eser, aşağıdaki *Mesnevî* beytinin şerhinden oluşmaktadır:

چونکہ بی رنگی اسیر رنگ شد* موسی در جنگ شد

42-Metn ve Şerh-i Müşkilât-i Mesnevî: Muhammed Ramazânî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin bazı anlaşılması zor beyitlerinin şerhinden oluşmaktadır.

43-Rah Âverd-i Mesnevî: Hâc Mîrzâ Muhsin İmâd-i Erdebîlî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin altı defterindeki anlaşılması zor beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

44-Tefsîr-i Mesnevî-i Mevlevî: Celâleddîn-i Humâî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin altıncı defterinde yer alan bir hikâyenin tahlil ve şerhinden ibarettir.

45-Şerh-i Mesnevî-i Şerîf: Bediüzzamân Fîrûzânfer'e ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin ilk üç defterindeki bazı beyitlerin şerhinden oluşmaktadır. Bediüzzamân'ın *Mesnevî*'nin ilk iki defterinde yer alan 2108 beytinin şerhinden oluşan *Hülâse-i Mesnevî* adında bir *Mesnevî* şerhi daha vardır.

46-Tefsîr-i Mesnevî-i Mevlevî: Çevâd Selmâsîzâde'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi Nicholson tarafından yapılan şerhin tercümesidir.

47-Nesr ve Şerh-i Mesnevî: Musâ Nesrî'ye ait olan bu *Mesnevî* şerhi beyitlerin mensur basit ve sade yazılmasından oluşmaktadır.

48-Şerh-i Mesnevî: Velî Muhammed Nezîr'e ait olan bu *Mesnevî* şerhi altı ciltten oluşmaktadır.

49-Tefsîr-i Ma'nevî ber Dîbâce-i Mesnevî ba Deh Gazel ez Dîvân-i Şems: Hüseyin Kâzımzâde-i İrânşehrâ'ya ait olan bu *Mesnevî* şerhi 1334'te Tahran'da neşredilmiştir.

50-Meşkûtü'l-Hâcât: Kandahârî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'deki münacatların seçkisi ile şerhinden oluşmaktadır.

51-Beşinev Ez Ney: Ahmed İktidârî tarafından yazılan bu eser, *Mesnevî*'deki hikâyelerin şerhinden oluşmaktadır.

52-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî: Muslihuddin Mustafa Sürûrî'ye ait olan bu mensur eser Anadolu'da *Mesnevî*'ye yazılan ilk tam şerhtir.

53-Gülşen-i Tevhîd: İbrâhim Şâhidî'ye ait olan ve 3000 beyitten oluşan bu eser *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

54-Cezire-i Mesnevî: Yusuf Sineçâk'a ait olan bu şerh, Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin altı defterinden seçilip bir araya getirilen 366 beyitten oluşmaktadır.

55-Şerh-i Mesnevî: Muhammed İsti'lâmî'ye ait olan bu şerh, *Mesnevî*'nin altı defterinin şerhinden oluşmaktadır.

56-Künûzü'l-İrfân ve Rumûzu'l-Îkân: Muhammed Sâlih Rûganî-i Kazvînî'ye ait olan bu eser, *Mesnevî*'nin dördüncü defterinde bulunan bazı anlaşılması zor beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

57-Mükâşafât-i Rezevî: Muhammed Rızâ-i Mültânî'ye ait olan bu eserde *Mesnevî*'nin anlaşılması zor beyitleri şerh edilmiştir.

58-Letâifü'l-Ma'nevî fi Hakâikü'l-Mesnevî: Abdülâtîf Abbâsî-i Gucerâtî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'deki zor beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

59-Esrârü'l-Guyûb: Hâce Eyûb-i Pârsâ'ya ait olan bu eser *Mesnevî*'nin bütün anlaşılması zor beyitlerinin şerhinden oluşmaktadır.

60-Mahzenü'l-Esrâr: Velî Muhammed-i Ekberâbâdî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin altı defterindeki anlaşılması zor beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

61-Fütûhât-i Ma'nevî: Nizâmüddîn Muhammed-i Selhâlevî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

62-Şerh-i Esrâr: Mollâ Hâdî-i Sebzevârî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'deki bazı zor beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

63-Tefsîr ve Nakd ve Tahlîl-i Mesnevî: Allâme Muhammed Takî Ca'ferî'ye ait olan bu eser *Mesnevî*'nin bütün beyitlerinden oluşan küllî bir şerhtir.

64-Sırr-i Ney: Abdülhüseyin Zerrinkûb'a ait olan ve beş bölümden oluşan bu eser *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

Tezden üretildiği için daha çok akademik camiaya hitap eden Şecerî'nin bu eseri ilk defa çok sayıda *Mesnevî* şerhini ele aldığı için önem arz etmektedir. Ancak müellifin bu alanda kendisinden önce hazırlanan eserlerden umumiyetle faydalanmaması eserin değerini düşürmüştür. Sade, akıcı ve külfetsiz bir dille yazılan eserde tutarlılık bulunmaktadır. Bazı şerhler hakkında çok az bilgi verilmiş, bu da müellifin hedefini kısmen de olsa gerçekleştirmediğini göstermektedir. Eserin birinci bölümü güzel işlenmesine rağmen ikinci bölümündeki tenkit ve tahlil kısmı iyi işlenmemiş, bazı hususlar sürekli tekrar edilmiştir. Müellif İran'daki şerhler hakkında bilgi verirken kaynaklardan iyi istifade etmiş ancak Hindistan ve Türkiye'deki bazı şerhlerden bahsederken kaynaklardan yeterli oranda yararlanmamıştır. Bazı kelimelerin yazılışında birtakım hatalar göze çarpmaktadır. Bunların bir kısmı baskı hatalarından, bir kısmı da müellifin yanlış yazmasından kaynaklanmıştır. Eser bazı eksikliklere rağmen

Farsça *Mesnevî* şerhleri üzerine çalışan araştırmacılar için iyi bir kaynak mahiyetindedir. Eserin en önemli özelliği çok sayıda *Mesnevî* şerhi hakkında bilgi içermesidir. Bu açıdan *Mesnevî* ile ilgilenenlerin bu eseri mutlaka okumaları gerektiğini düşünüyorum.

Sonuç olarak tarih boyunca *Mesnevî'*ye Türkler, İranlılar ve Hintliler birçok Farsça şerh yazmıştır. İran'da Kemâleddîn-i Hârizmî, Vâiz-i Kâşifî, Abdurrahman-i Câmî; Anadolu'da Ahmed-i Rûmî, Sürûrî, Mussanifek, Hasan-i Zarîf, Şâhidî; Hindistan'da Velî Muhammed-i Ekberâbâdî, Hâce Eyûb Pârsâ ve Abdûlatîf Abbâs önemli Farsça şerhler kaleme almıştır. İlk Farsça *Mesnevî* şerhi Anadolu'da yazılmıştır ancak nakıs olmasına rağmen ilk düzenli Farsça şerh hicri dokuzuncu yüzyılda İran'da kaleme alınmıştır. Safevî döneminde ictimâî, siyasî ve dinî nedenlerden dolayı İran'da *Mesnevî* şerhi yazımı azalmış ve şârihler başka ülkelere özellikle de Hindistan'a göç etmiştir. Hindistan'da özellikle hicri on bir ile hicri on dördüncü yüzyılları arasında İran'dan gelen birçok şârih sayesinde *Mesnevî'*ye birçok Farsça şerh yazılmıştır. Anadolu'da özellikle hicri onuncu yüzyıldan itibaren ciddi manada *Mesnevî* şerhleri yazılmaya başlanmış, ilk kâmil ve derli toplu Farsça *Mesnevî* şerhi Sürûrî tarafından mensur olarak yazılmıştır. Manzum yazılmış *Mesnevî* şerhleri bulunmasına rağmen bu şerhlerden hiçbiri *Mesnevî'*nin bütün beyitlerini izah edecek türden değildir. *Mesnevî'*ye yazılan şerhlerin büyük çoğunluğu mensur yazılmıştır.

Kaynakça

Şecerî, Rızâ, *Maârifî ve Nakd ve Tahlîl-i Şurûh-i Mesnevî: Şurûh-i Farsî ve Mevcûd der İrân*, Tahran: Müesses-i İntişârât-ı Emîr Kebir, 1386.